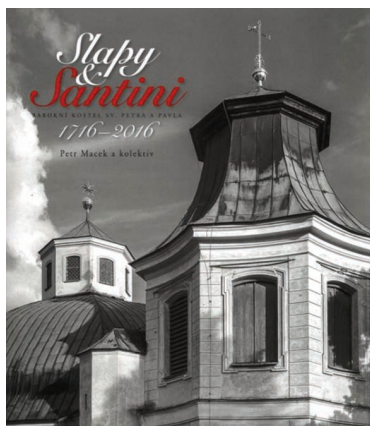

Santini ve Slapech aneb jak udělat odbornou knihu pro laického čtenáře

Petr MACEK a kol. *Slapy & Santini – Barokní kostel sv. Petra a Pavla 1716–2016*. Slapy: Obec Slapy, 2016, 144 s. ISBN: 978-80-905580-1-4.

Jan Blažej Santini už dávno není jen pojmem z kultury historie, stal se také silnou značkou. Při vyslovení jména Santini zbystřují i lidé barokní architekturou zcela nepolíbení, jeho stavby přitahují setrvalou pozornost nejen odborníků, ale také laických návštěvníků, filmařů či spisovatelů. Snad je to proto, že ze všech špičkových barokních tvůrců, na které byla naše země bohatá, v sobě pouze fenomén Santini kombinuje ty pravé ingredience nutné k dosažení statusu celebrity – vedle nesporného talentu určitá extravagance, vedle umělecky špičkových výkonů prvky tajemna (sice druzhnotně vkládané, ale o to více prožívané), vedle nadčasovosti architektury pověst něčeho, co „jinde nemají“, to vše spojeno s neobvyklým životním příběhem „kulhavého génia“. Popularita Santiniho má nepochybně svou odvrácenou stránku – ať už jde o snahu slavné jméno dobře zpeněžit, tendence opírádat ho až bulvárními záhadami, nebo neustávající pokusy připsat mu každou barokní venkovskou stavbičku, která je trochu bizarní. Klady ale rozhodně převažují. Pokud totiž někde Santiniho opravdu mají, jsou na něj většinou náležitě pyšní a snaží se mu věnovat řádnou péči. Skvělým příkladem je obec Slapy s kostelem sv. Petra a Pavla, která se „svému Santinimu“ rozhodla věnovat výpravnou publikaci.

Slapský kostel si vlastní monografii nepochybně zaslouží. Přínejmenším od zásadní studie Rostislava Šváchy, která vyšla shodou okolností přesně před třiceti lety,¹ nejsou o zdejší účasti Santiniho velké pochybnosti. Stavba je však sama o sobě natolik netypická, že je dnes otázkou do diskuse, co přesně zde

vlastně Santini projektoval.² Zaměření na osobnost velkého tvůrce zároveň zastínilo otázku zdejší umělecké výzdoby, mobiliáře a dalších částí areálu, kterým přes jejich nespornou hodnotu dosud nebyla věnována náležitá pozornost. Tento dluh kniha *Slapy & Santini – Barokní kostel sv. Petra a Pavla 1716–2016* splácí. Tým složený z renomovaných autorů, historiků umění Kateřiny Adamcové, Martina Mádlu, Petra Macka a historika Michala Továřka, v jednotlivých kapitolách zevrubně zpracoval dějiny stavby, umělecko-historický kontext jejího ztvárnění, ale také otázku uměleckého vybavení, zhotovení krovu nebo výmalby pozoruhodné stavbičky márnice v areálu kostela. Kniha tedy má nepochybnou hodnotu jako odborná publikace rozšiřující poznání o významné barokní památce. Srovnatelně zajímavá je ale také jako ediční počín – právě u této stránky bych se rád zastavil podrobněji.³

Kdo se bojí poznánek pod čarou

V historicky a umělecky zaměřených humanitních vědách – obor památkové péče nevýmaje – často panují rozpaky v otázce, jakým způsobem oslovovat laické čtenáře. Zpravidla přitom dostává přednost názor, že laické publikum se nesmí přetěžovat a že je třeba podávat mu pouze pečlivě vybrané informace, a to barevným, snadno stravitelným a také náležitě povrchním způsobem. V tomto přístupu se přitom odrážejí tradiční předsudky spojované s odbornou literaturou. Například přesvědčení, že odborný text je z principu věc obtížně čitelná, málo srozumitelná a všeobecně nepřístupná, přičemž nevstřícná suchopárnost se dokonce občas považuje za jeho pozitivní kvalitu. To je ale prazvláštní postoj, a to zejména v oborech, jejichž materií jsou lidské příběhy a působivé tvůrčí výkony. Jako by snad nízká stylistická úroveň byla výsledkem nějaké záměrné autorské aktivity. Suše a nepřehledně však dovede psát leckdo, zatímco zachytit složité téma přesně a zároveň čtivě si žádá značný autorský vklad. Že ale erudici a čtivost – ba dokonce literární kvality – lze přirozeně skloubit, potvrzuje skutečnost, že vynikající odborníci, kteří jsou zároveň špičkoví stylisté, existují i u nás.

Na druhé straně ale panuje neméně problematické přesvědčení, že čtenář neoborník mnoho nevydrží, řada témat ho stejně nezajímá a navíc trpí děsem z poznánek pod čarou, takže text by ho neměl zatěžovat zbytečně složitými odkazy a souvislostmi – jinými slovy, měl by se mu co nejvíce podbízet. Právě tento předsudek kniha *Slapy & Santini* nabourává. Vznikla totiž, zjednodušeně řečeno, z popudu laiků, kterým přitom nedává nic zadarmo.

Skvělá výprava a nároky na čtenáře

Knihu iniciovala a vydala obec, která tak chtěla uctít kulaté třisetleté výročí vysvěcení a předpokládá něho dokončení kostela. Zvolen přitom nebyl tradiční

formát „pohlednicové“ obrázkové knížky ani levné brožurky, jak bývá v takovýchto případech zvykem. Výsledná kniha má naopak podobu výpravné publikace, na jejíž přípravě se nešetřilo. Co prozrazuje již pevná vazba, neobvyklý, téměř čtvercový formát a obálka s výtvárně působivým černobílým polodetailem kostela, potvrzuje i listování svazkem. Kvalitní papír i tisk, mimořádně bohatá obrazová příloha včetně zdařilých profesionálních fotografií, konzervativní, ale elegantní a vzdušná sazba, to vše svědčí o knize, která vznikala s péčí a kterou je radost jen tak listovat. Obrazový potenciál skvělé Santiniho architektury i jejího uměleckého vybavení byl skutečně využit na maximum a sotva se najde druhá barokní památka v Čechách, která byla v rámci jednoho svazku tak podrobně a kvalitně zdokumentována.

Ještě pozoruhodnější je ale pojetí vlastního textu. Jak již bylo řečeno, historii stavby, její architekturu a umělecké vybavení zpracoval tým odborníků, přičemž texty se nesnaží o prvoplánovou popularizaci, ať už z hlediska formálního – v knize nechybí průběžné odkazy na literaturu v podobě poznánek po stranách stránky – nebo obsahového. Texty pracují s reflexí odborné literatury, rozebírají podrobně historii, formální tvarosloví architektury i ikonografický program výzdoby. Ve většině případů vyžadují trpělivého a pozorného čtenáře připraveného na to, že i přes nedlouhý rozsah textů ho čeká náročnější čtení. Pro pravidelné čtenáře tohoto časopisu jistě nejde o nic překvapivého. Avšak v případě, kdy popudem k vydání knihy není ani vědecký grant, ani výzkumný projekt, ale nadšení místních, jde o věc hodnou pozornosti, a to hned dvojnásob. Jednak pro samotnou odvahu vydat se touto cestou, ale také pro příklad, který to dává podobným počínům. Publikace *Slapy & Santini* ukazuje, že představy o tom, co laický čtenář snese a co by jej mohlo o tématu zajímat, často nevycházejí ze zodpovědně provedené analýzy, ale z prostého podceňování neoborníků. A že je možné připravit knihu, která bude mít v podstatě všechny náležitosti odborné publikace, a přesto dokáže zaujmout i mimo okruh expertů.

■ Poznámky

1 Rostislav Švácha, *Kostel ve Slapech a dílo Jana Santiniho*, *Umění* XXXV, 1987, s. 322–347.

2 Mojmír Horyna, přední znalec Santiniho díla, se domníval, že Santini projektoval pouze věž a úpravy interiéru. Mojmír Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 324.

3 Autor tohoto článku je externím doktorandem na Ústavu pro dějiny umění FF UK, a to u školitele Petra Macka. Hodnocení věcné a odborné stránky publikace proto ponechává povolanějším a recenzentům, o jejichž nezaujatosti nebude moci být vyslovená žádná pochybnost.

Co málo chybělo

Slapská kniha si jako počín zaslouží uznání a je možné ji doporučit jako příklad pro další podobné projekty. Zároveň je ale tudíž také třeba upozornit na poměrně výrazný nedostatek, kvůli kterému celý záměr zůstal v některých ohledech na půli cesty. Problém by se dal zjednodušeně shrnout do konstatování, že zatímco celkovému výtvarnému ztvárnění knihy byla věnována velká péče, textová část naléhavě postrádá pevnější ruku redaktora/editora.

Už dílčí, ale zbytečné a rušivé nedostatky formální stránky jako občasný překlep, fakt, že pro poznámky pod čarou kniha nepoužívá zcela jednotný úzus, nebo že popisky obrázků jsou řešeny odlišně téměř pro každou kapitolu, knihu zbytečně sráží, většina čtenářů je však patrně postříhne nepostřehne. Hlavní výtka tedy musí směřovat k tomu, že s výkladem se zde nepracuje jako s propojeným celkem a kniha zůstává na pozemí kolektivní monografie a sborníku jen volně propojených statí. Problém přitom není v obsahu – jednotliví autoři fundovaně pojednávají o tématech, která sama o sobě tvoří logický celek. Jde spíš o to, že kniha působí, jako by se se vstupními verzemi textů už příliš nepracovalo. V prvé řadě se jednotlivé příspěvky příliš liší stylisticky i zvolenou koncepcí,⁴ přičemž obecně platí, že mohly být psány – paradoxně – mnohem přístupněji a některé by ještě vyžadovaly podrobnější redaktorskou péči. Rovněž proporce jednotlivých kapitol nemá z hlediska čtenáře jasnou logiku – po úvodních dvou textech o historii a architektuře kostela, které jsou k přečtení „na jedno posezení“, následuje čtyřnásobně dlouhá studie, ve které je pojednáno o veškeré movité i nemovité výzdobě interiéru a která mohla být snadno rozdělena do více samostatných částí. „Sborníkovost knihy“ pak zdůrazňují vyložené zbytečná zaškrbovaná, jako například skutečnost, že se tatáž informace v různých textech opakuje, nebo že první tři kapitoly začínají shodně nějakou variací na větu „Tomuto problému ne/byla věnována v literatuře pozornost“. Výkladu by také nepochybně prospěl nějaký celkový rámec – po úvodu starosty Slap Františka Příbyla je čtenář rovnou vržen do kapitoly o historii kostela a na konci posledního příspěvku o výměně márnice pak zase ponechán bez shrnujícího závěru. Kritickou poznámku si zaslouží také provázanost textu a obrazové přílohy – ne vždy je totiž jasné, podle jaké logiky dostával který snímek prostor. Zatímco například v úvodních částech se vedle sebe objevují třeba i tři čtyři velmi podobné pohlednice reprodukováné na půl stránky, dosud přehlížené skvostné oltáře, kterým je v textu věnována velká pozornost a které jsou spojovány přímo se Santinim, dostaly prostor jen zlomkový. Celkově se navíc kapitola o interiéru stavby porocí textu a snímků nápadně liší od ostatních částí knihy, kterým obrazová část vý-

razně dominuje. Všechny těchto nedostatků je o to větší škoda, že jim šlo při troše pozornosti poměrně snadno a bez veliké námahy předejít.

Vzor pro ostatní (s výhradami)

Vzhledem k souvislostem vzniku knihy a její celkové kvalitě se mohou tyto výtky zdát zbytečně příkré. Je tomu ale naopak. Zatímco v případě na koleně vyráběné brožury by si podobné připomínky člověk nechal pro sebe, kniha *Slapy & Santini* je provedena natolik velkoryse a kvalitně, že vzbuzuje vysoké nároky. Na její nedostatky je třeba upozornit ne proto, že je špatná, ale právě proto, že jde o počín zásluhový, který by měl posloužit jako vzor pro podobné projekty. V oblastech, které jsou podle mého názoru na knize problematické, se totiž do značné míry skrývá klíč k tomu, jak dát dohromady text, který bude erudovaný a zároveň vstřícný ke čtenáři. Důležitější než zákaz cizích slovček a důraz na „šťavnatost formulací“ totiž bývá to, jak je text strukturován. Tedy jestli dokáže čtenáře uvést do souvislostí a dá mu prostor se v tématu zorientovat, jestli mu nabízí výrazné linky, které je možné sledovat, jestli má vnitřní provázanost, konzistentní rytmus a způsob výkladu, na který je možné se naladit. Kniha *Slapy & Santini* v tomto případě skončila na půli cesty a silný příslib tématu a autorského týmu tak zůstal do značné míry nevyužit. Ukazuje se zde, že do kvalitní redakční průpravy je třeba investovat stejně, jako do vizuálního zpracování. To ale nic nemění na tom, že jde o poutavě zpracovanou publikaci, za kterou se Slapy nemusí stydět a která bude tvořit cennou součást knihovny každého milovníka barokního umění.

Jakub BACHTÍK

■ Poznámky

4 Stylisticky text kolísá od velmi popisné a hutné analýzy k takřka esejistickým obecnějším uměleckohistorickým úvahám. Co se týká koncepční stránky, většina příspěvků se například přísně drží objektu kostela. Závěrečný text Martina Mádlu se ale od samotné památky odráží k – opravdu skvěle provedenému! – obecnějšímu exkurzu po dějinách a principech nástěnné malby.

Panteon u Malé Skály

JUNEK, David. *Katalog nápisů a pomníků v panteonu u Malé Skály*, Polička: David Junek, 2016. DVD-ROM, 303 str. Bez ISBN.

1

Obr. 1. Maloskalský panteon. Pomník krále Vratislava (po 1828), s nápisem v gotické abecedě. Stav 1955, dnes zničen. Foto: V. Hyhlík, NPÚ ÚOP v Praze, n. č. 67067P (dříve mylně značeno jako památník Hynka z Valdštejna).

Panteon u Malé Skály je jedním z nejvzácnějších přírodních areálů v Čechách a zahrnuje největší soubor pamětních nápisů, jež zvěčňují mimořádně velké množství historických osobností i mytologických hrdinů s vazbou k Čechám i jiným oblastem. Romantická úprava krajiny probíhala v letech 1803–1832 podle pečlivě zvážení záměrů majitele panství, textilního podnikatele Franze Zachariase von Römisch. Moderními způsoby zušlechtoval krajinu, vysazoval sady a aleje a ve skalním hradě i ve volné přírodě dal pořizovat památníky a nápisy. V panteonu a přírodním parku tak vzniklo více než 60 pomníků, mohyl a jeskyň a kolem 220 nápisů s asi 400 jmény. Z celkového počtu se dochovala přibližně polovina.

Katalog není vydán v knižní podobě, nýbrž jako DVD; obsahuje 303 stran textu a veliký počet dobových vyobrazení i fotografií ze současné doby. Je výsledkem poznatků z náročného všestranného průzkumu, jemuž se autor v dané oblasti dlouhodobě usilovně věnuje.